

GRAFITI V CELJU KOT ELEMENT MESTNEGA PROSTORA

Leni Ozis, univ. dipl. geografinja
Okrogarjeva 7, SI-3000 Celje
e-mail: leni.ozis@gmail.com

Izvirni znanstveni članek
COBISS 1.01

Izvleček

Prispevek obravnava grafite kot vizualni element mestnega prostora. Namen raziskave je bil preučiti lokacije z grafiti v Celju, cilj pa ugotoviti vpliv grafitov na celjski mestni prostor. Obravnavane so lokacije, na katerih se nahajajo opazni, barviti in stilsko različni grafiti. Gre za poseben tip grafitov – subkulturne grafite oziroma writinge, ki v Celju prevladujejo. Avtorica se v raziskavi o grafitih v Celju opira na informacije, pridobljene od ustvarjalcev grafitov in prebivalcev mesta; pri tem izpostavi opaženost grafitov s strani prebivalcev.

Glavne besede: geografija naselij, mesto, grafiti, subkultura, Celje

GRAFFITI IN CELJE AS AN ELEMENT OF URBAN SPACE

Abstract

Article deals with graffiti as a visual element of urban space. In the article, the main locations with graffiti in Celje are discussed. The purpose of the study was to examine locations of the graffiti in Celje, with the aim to determine the impact of graffiti to the urban space of Celje. On these locations noticeable graffiti can be found – they appear in various colors and styles. This special type of graffiti, subcultural graffiti (also writing), is the most common type of graffiti in Celje. The author gathered information about graffiti from graffiti artists and from residents of Celje. There is an emphasis on noticeability of graffiti from point of view of the residents.

Key words: urban geography, city, graffiti, subculture, Celje

I. UVOD

Grafiti so neločljivo povezani z mestnimi območji, v katerih se pojavljajo in razvijajo. Grafito zelo redko najdemo na podeželju, kar pomeni, da tudi njihovi ustvarjalci prebivajo v mestih oziroma v njihovi bližnji okolici. Lahko rečemo, da grafiti s s svojo pojavnostjo določajo meje mest (Pennycook, 2010). Kakor je mesto kot tako ključnega pomena za nastajanje grafitov, imajo tudi grafiti svojo vlogo v mestnem prostoru – s svojim pojavljanjem na ulicah namreč mesto vizualno preoblikujejo.

Grafito lahko po eni strani štejemo za vandalizem, po drugi za ulično umetnost, skupno pa jim je, da so izraz neke družbene skupine, ki za svoje delovanje uporablja javni mestni prostor in ga s tem preoblikuje. Zaradi nedovoljenega pojavljanja grafitov lahko prihaja do hitrih vizualnih sprememb na lokacijah, na katerih se nahajajo, saj jih odstranijo ali mestne oblasti, zasebni lastniki površin ali drugi grafitarji.

Večina raziskav o grafitih se posveča likovni, vsebinski in družbeni komponenti grafitov, redke pa so raziskave o njihovem prostorskem pomenu v mestih. Grafiti v Celju so bili v okviru raziskave za diplomsko delo (Ozis, 2011) preučeni kot prostorski in ne le kot družbeni pojav. Namen raziskave je bil preučiti lokacije z grafiti v Celju, glavni cilj pa ugotoviti, kako grafiti vplivajo na celjski mestni prostor. Ostali cilji so bili pregled literature o grafitih in grafitarski subkulturi s poudarkom na grafitarski sceni v Sloveniji, s terenskim delom raziskati in evidentirati grafitarske lokacije v Celju, razdeliti Celje na območja na podlagi grafitov ter s pomočjo intervjujev in anket ugotoviti pomen grafitov z vidika celjskih prebivalcev – grafitarjev in opazovalcev.

Na ulicah Celja se pojavljajo različne vrste grafitov, a prevladujejo subkulturni grafiti (Abram, Bulc, 2008) oziroma writingi (Alonso, 1998) kot izraz delovanja grafitarske/writerske subkulture. V raziskavi so bile zaradi številčnosti tega tipa grafitov evidentirane lokacije, na katerih se ti grafiti pojavljajo. Predstavljene so tudi nekatere bistvene značilnosti grafitarske subkulture, ki služijo kot ogrodje za pojasnitev vzrokov pojavljanja grafitov na določenih lokacijah.

V članku so predstavljene lokacije, na katerih se v Celju nahajajo grafiti. Poseben poudarek je na legalnih lokacijah – na njih grafiti nastajajo z dovoljenjem lastnikov. Celje je na podlagi grafitov razdeljeno na posamezna območja, predstavljeni so razlogi za razdelitev in značilnosti območij. Poleg lokacij z grafiti je v članku predstavljeno tudi zaznavanje grafitov s strani njihovih opazovalcev – prebivalcev Celja.

I.1. Metodologija

Podatke o grafitih v Celju sem dobila s terenskim delom, in sicer z evidentiranjem lokacij z grafiti. Iskanje in preučevanje lokacij subkulturnih grafitov v Celju je potekalo med 12. januarjem in 3. majem 2011. Datumski okvir navajam zaradi neprestanih vizualnih sprememb na lokacijah, na katerih so grafiti. Možno je namreč, da grafita, ki je bil na neki lokaciji opažen v času raziskave, ni več ali pa je na neki drugi lokaciji nastal nov grafit. Primer vizualnih sprememb je lokacija Stara Kovinotehna. Več let so načrtovali rušenje stare tovarniške hale, ki je bila ena glavnih grafitarskih lokacij v mestu, in v začetku no-

vembra 2011 so stavbo tudi dejansko porušili (ker je stavba v času raziskave spomladi 2011 še stala, je vseeno navedena v članku). Zaradi slabšega poznavanja posameznih slogov subkulturnih grafitov (dobro jih znajo razločevati le writerji – njihovi avtorji), sem te preučila kot celoto, saj me je zanimala le njihova lokacija pojavljanja. Beležila sem tiste grafite, ki so bili narejeni s sprejem, saj so takšni grafiti najbolj opazni. Sicer med subkulturne grafite štejemo tudi tiste, ki so narejeni s flomastrom, so pa takšni podpisi na mestnih površinah zelo številni, poleg tega se njihovo število zaradi pestrosti in razpršenosti površin, na katerih se pojavljajo – od smetnjakov do prometnih znakov – zelo hitro spreminja, zato jih v tej raziskavi nisem zajela.

Dodatne informacije o lokacijah grafitov in o grafitarski/writerski subkulturi sem dobila s pomočjo intervjujev z dvema celjskima grafitarjema, Seosom (intervju izveden v Celju, 23. marca 2011) in Awolom (Celje, 5. marca 2011) ter v neformalnem pogovoru z grafitarko Vixen (Celje, 1. maja 2011). Metoda intervjujev se je za raziskovanje grafitov izkazala kot najbolj primerna, saj sem z njimi dobila podroben vpogled v razmišljanje in delovanje grafitarjev, kolikor so ga bili pripravljeni deliti z menoj. Preučevanje grafitov je namreč precej odvisno od tega, koliko so njihovi avtorji pripravljeni raziskovalcu razkriti o grafitiranju oziroma risanju grafitov, saj je slednje v večini primerov nelegalno početje. Iz tega razloga so v članku navedeni le vzdevki grafitarjev in ne njihova prava imena. Dodatne informacije sem pridobila v pogovoru s Primožem Brvarjem (Brvar, 2011a), direktorjem Mladinskega centra Celje, in z anketiranjem 50 prebivalcev mesta Celje. Za anketiranje sem izbrala odprti tip ankete, ki je prebivalcem dopuščal več svobode pri odgovarjanju.

Rezultate s terena sem združila in vizualno predstavila na kartah. Na njih sem označila lokacije z grafiti – legalne in nelegalne – ter razdelila Celje na območja glede na večjo in manjšo koncentracijo grafitov. Pri tem sem tudi upoštevala pomen, ki ga posameznim delom mesta dajejo grafitarji. Poseben poudarek sem dala legalnim lokacijam z grafiti, pri katerih sem tudi ugotavljala, kako jih zaznavajo grafitarji in prebivalci Celja. Da bi ugotovila, kako grafiti vplivajo na mestni prostor, sem podrobneje analizirala odgovore, ki najbolj nazorno predstavijo odnos prebivalcev do lokacij z grafiti.

1.2. Subkulturni grafiti in grafitarska subkultura

Pojem 'grazit' za večino ljudi v Celju predstavlja subkulturni grafit oziroma writing. Razlog je v majhnem številu pojavljanja drugih tipov grafitov (politični, eksistencialni grafiti; Alonso, 1998) na mestnih ulicah. Ker subkulturni grafiti v Celju prevladujejo, bom na kratko predstavila grafitarsko subkulturo, ki ta tip grafitov ustvarja.

Grafitarska ali writerska subkultura se je začela razvijati v 70. letih prejšnjega stoletja v New Yorku, navdušence in pripadnike pa je kasneje dobila po vsem svetu, v Sloveniji v 90. letih prejšnjega stoletja. Subkulturni grafiti so najbolj pogost in opazen tip grafitov v mestih. Njihova glavna značilnost je nerazumljivost sporočil za večino opazovalcev, saj so namenjeni ozkemu krogu – drugim predstavnikom subkulture. Štejemo jih za zaprt tip grafitov (Alonso, 1998). Da writerji delujejo kot samostojna subkultura, nam kažejo pravila, ki veljajo pri njihovem delovanju, in hierarhija, kjer ima najboljši grafitar najvišje mesto na lestvici ustvarjalcev.

Grafitarji pri medsebojnem sporazumevanju uporabljajo izraze, ki izvirajo od prvih grafitarjev iz New Yorka, in ostajajo v angleškem izvorniku. Najbolj pogosti so izraz za grafitarja – writer, za skupino grafitarjev – crew, za grafitarjev podpis – tag in za zahteven grafit oziroma umetnino – piece.

Za writerje je grafit oznaka pripadnosti njihovi subkulturi, hkrati pa tudi mestnemu prostoru, v katerem ustvarjajo in ki jih zaznamuje. Ostalim grafitarjem lahko grafiti dosti povedo o njihovem ustvarjalcu pa tudi o grafitarski sceni v nekem prostoru (Scheepers, 2004). Grafitarjem je cilj pustiti svoje sledi na čim večjem številu lokacij v mestu. Za svoje ustvarjanje si ponavadi izberejo več vzdevkov, kar pomeni, da so tako še večkrat prisotni v prostoru, kot bi bili samo z enim imenom. S tem tudi ustvarjajo vtis, da je grafitarjev v mestu več kot jih je v resnici (Zrinski, 2004).

Izbira lokacije za grafit je znotraj subkulture zelo pomembna, saj mora biti grafit na očeh drugim grafitarjem pa tudi ostalim opazovalcem (Kovač, 2008). Resni writerji, ki v grafite vložijo veliko časa in truda, imajo občutek za mestni prostor in se z njim čutijo povezane (Scheepers, 2004). Grafitarji sledijo razvoju mesta in neprestano ocenjujejo, katere lokacije so najbolj primerne za njihovo ustvarjanje (Zrinski, 2004). V nasprotju s prevladujočim prepričanjem ljudi obstajajo znotraj subkulture tudi nenapisana pravila o negrafitiranju določenih površin. Je pa izbira 'nedotakljive' površine precej subjektivna (Awol, 2011). Grafiti se ne pojavljajo le na najbolj opaznih lokacijah, ampak se grafitarji s svojim ustvarjanjem umikajo tudi na lokacije, kjer ne prihajajo v neposreden stik z mestnimi prebivalci. To so skrite lokacije, npr. zapuščene in uničene stavbe, za katere mestne oblasti, kapital ter prebivalci ponavadi ne kažejo interesa. Na takšnih lokacijah grafitarji v miru ustvarjajo in neprestano preoblikujejo vizualno podobo lokacij (Scheepers, 2004). Primer takšne lokacije v Celju je (bila) Stara Kovinotehna.

2. GRAFITI V CELJU

2.1. Območje raziskave in lokacije grafitov v Celju

V raziskavo sem zajela osrednji del mesta Celje. Ostalih delov mesta nisem preučevala zaradi dejstva, da se tam subkulturni grafiti ne, oziroma le izjemoma pojavljajo; gre za industrijsko/obratno/trgovinski del Celja in predele z enodružinskimi stanovanjskimi hišami. Raziskano območje je na jugu omejeno z reko Savinjo, na jugozahodu s potokom Ložnico, na zahodu z robom strnjene pozidave na Lavi, na severu s potokom Koprivnico in s cesto, ki čez grič Golovec povezuje Novo vas in Hudinjo, ter na vzhodu s celjsko severno vpadnico (Mariborska cesta) in železniško progo Maribor–Celje.

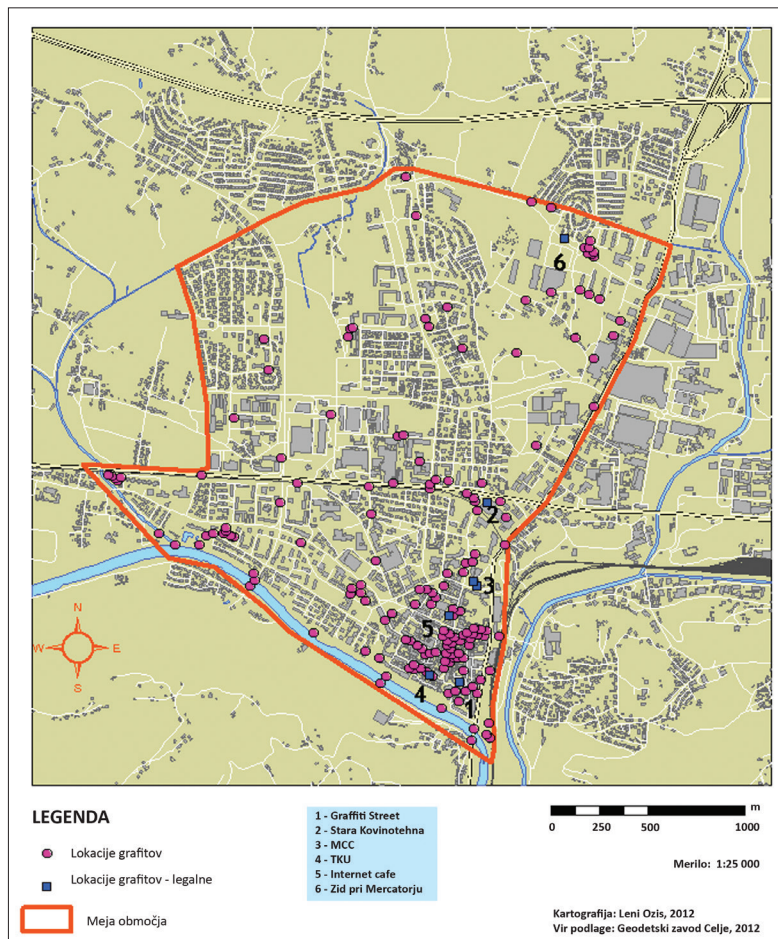
Na podlagi evidentiranja lokacij z grafiti je nastala karta z lokacijami grafitov v Celju (slika 1). Iz nje je razvidno, da so grafiti neenakomerno razmeščeni. Večje število lokacij z grafiti je v centru mesta, v blokovskih soseskah zunaj središča pa se grafiti redkeje pojavljajo.

Na sliki 1 so z rožnato barvo označene nelegalne lokacije za grafite, ki po številu prevladujejo. Razlog je v enem izmed pravil grafitarskega ustvarjanja – da je grafitiranje nedovoljeno početje, torej da grafitarji nimajo dovoljenj lastnikov za spremembe na mestnih površinah. Nelegalni grafiti se nahajajo na vseh preučenih predelih Celja. Najdemo jih na

bolj skritih lokacijah (npr. v atrijih večstanovanjskih hiš v centru mesta, garažah na manj obljudenih predelih, posamezni grafiti na transformatorskih postajah med tovarniškimi halami itd.), kjer jih vidi manjše število ljudi, in na manj skritih lokacijah (npr. na številnih stavbah v centru mesta).

Slika 1: Lokacije grafitov v Celju

Figure 1: Graffiti locations in Celje

Z modro barvo so označene legalne lokacije za grafite – lokacije, na katerih grafitarji ustvarjajo z dovoljenjem lastnikov. Na njih najdemo zahtevne grafitarske izdelke. Pomembne so z vidika koncentracije grafitov, saj je gostota grafitov na teh lokacijah povečini zelo velika. Legalne lokacije so:

1. Graffiti Street je najstarejša legalna lokacija za grafite v Celju. Nahaja se na Kocenovi ulici v starem mestnem jedru. Na njej so začeli risati grafite v letih 1997 in 1998, sprva ponoči, nato tudi podnevi. Stena z grafiti je last celjske župnije, ki je dala grafitarjem neformalno dovoljenje za ustvarjanje. Graffiti Street je priljubljena lokacija med grafitarji, saj je idealen Wall of Fame – lokacija, na kateri grafitarjev oblasti ne preganjajo, zato lahko naredijo bolj zahteven izdelek, kot bi ga na ulici, kjer morajo hitreje ustvarjati (Abram, Bulc, 2008). Prednost lokacije je tudi nadstrešek nad steno, ki ščiti grafite pred dežjem (slika 2).

Graffiti Street vsake toliko časa grafitarji v celoti obnovijo – do sedaj so to storili trikrat. Posamezni novi grafiti se na tej lokaciji neprestano pojavljajo, zadnji so iz leta 2011. Grafitarjem je s pomočjo občinskih razpisov uspelo pridobiti sredstva, s katerimi so si kupili spreje za risanje grafitov na tej lokaciji (Seos, 2011). Zanimivo je, kako različen je lahko odnos občine Celje do grafitov – na eni strani podpirajo grafitiranje s financiranjem prek razpisov, po drugi strani pa grafite odstranjujejo z mestnih površin; primer je oplesk in prekritje grafitov pod podhodi. Na podlagi intervjujev z grafitarji (Awol, 2011; Seos, 2011; Vixen, 2011) se je vseeno izkazalo, da občina Celje v osnovi ni nenaklonjena grafitarskemu ustvarjanju.

Graffiti Street je bil včasih bolj frekventna lokacija z več mimoidočih opazovalcev. Ko so nekaj let nazaj zaprli prehod iz ulice na središčni trg v mestu (Glavni trg), pa je manj ljudi, ki hodijo mimo. Verjetno je s tem povezano tudi manjše zaznavanje lokacije s strani prebivalcev Celja, saj je le redkokdo izmed anketirancev omenil Graffiti Street. Majhno število mimoidočih po drugi strani ustreza grafitarjem, saj lahko nemoteno ustvarjajo.

2. Stara Kovinotehna je bila do nedavnega legalna lokacija za risanje grafitov (stavbo so porušili novembra 2011) z lastnikom, ki je bil temu delovanju naklonjen. Grafitar Seos se je leta 2006 z lastnikom dogovoril za grafitarski dogodek Lay up, za katerega so grafitarji dobili sredstva prek občinskih razpisov (Seos, 2011). Stara Kovinotehna je bila priljubljena med grafitarji, saj je stavba nudila veliko sten za ustvarjanje, na katerih je nastalo veliko število grafitov. Vanjo tudi ni zahajalo dosti ljudi, saj zapuščena hala ni vzbujala zanimanja, čeprav je bila na precej frekventni lokaciji ob enem od podhodov, ki vodijo v mestno središče. Slabost lokacije je bila nevarnost porušitve stavbe, saj je bila v slabem stanju. Da bi lastnik preprečil morebitne poškodbe, so zemljišče sprva ogradili, novembra 2011 pa so stavbo porušili.

3. Mladinski center Celje (MCC): Grafiti v njem in izven prostorov Mladinskega centra Celje so rezultat sodelovanja grafitarjev pri projektih, ki jih je izvedel Mladinski center. Ta je v zvezi z grafiti pripravil tri dogodke: The Colors of graffiti (2003), Media fest – festival različnih medijev (2007) in Graffiti session leta 2010 (Brvar, 2011b). Podoba mladinskega centra se z vsakim dogodkom spremeni, saj grafitarji dodajo svoje izdelke že obstoječim grafitom. Z enim izmed celjskih grafitarjev so sodelovali tudi pri urejanju podobe mladinskega hotela MCC Hostel, ki se nahaja v prostorih MCC-ja. Tudi v MCC-ju le malo prebivalcev Celja opazi tamkajšnje grafite, kljub temu da je lokacija v centru mesta, da ni skrita in lahko grafite vidijo obiskovalci MCC-ja in mimoidoči.

4. Podhod pri lokalu Tam ko učiri (TKU), zid pri Mercator centru na Hudinji in stena pri Internet cafeju so tri manjše legalne lokacije. Na zadnjih dveh ni vizualnih sprememb, saj grafiti ostajajo isti. Nastali so z dovoljenjem lastnikov – lastnika internetne

kavarne in občine Celje v primeru zidu pri Mercatorju ob izgradnji nove ceste čez Golovec. Podhod pri TKU-ju je sicer v lasti občine, ker pa je del t.i. umetniške četrti, grafitarjev nihče ne preganja in ga vsake toliko na novo porišejo (Seos, 2011). Podhod pri TKU-ju in zid pri Mercatorju Celjani še opazijo, stena pri Internet cafeju pa je na manj obiskanem dvorišču, poleg tega je lokal zaprt, tako da je število morebitnih mimoidočih zelo majhno.

Slika 2: Graffiti Street – najpomembnejša grafitarska lokacija v Celju (foto: L. Ozis)

Figure 2: Graffiti Street – the most important graffiti location in Celje (photo: L. Ozis)

2.2. Lokacije grafitov v Celju glede na vrsto objekta

Poleg razmestitve grafitov v Celju sem na terenu opazovala, kateri objekti prevladujejo pri izbiri grafitarjev za risanje grafitov. Priljubljeni objekti so npr. garaže in transformatorske postaje. Nekaj grafitov najdemo na stanovanjskih blokih, pojavljajo se na obcestnih ograjah, nekaj jih je tudi v podvozih in podhodih pod cestami in železnicami. V podvozih so grafiti v večini primerov nadomestile otroške poslikave, ki so jih narisali otroci iz bližnjih osnovnih šol. Zanimivo je, da prebivalci Celja navajajo podvoze/podhode kot grafitarske, čeprav se na njih le izjemoma nahaja kakšen subkulturni grafit. Razlog je v tem, da so podvoze še leta 2008 prekrivali grafiti in so ostali v spominu ljudi kot poslikani z grafiti.

Med grafitarji so priljubljeni tudi mostovi in jezovi na Savinji in njenem pritoku Ložnici, predvsem zaradi drugačnega načina grafitiranja – poleti ob nizkem vodostaju reke (Awol, 2011). Grafiti se nahajajo tudi na industrijskih poslopih – med njimi je bila z vidika koncentracije grafitov pomembna predvsem Stara Kovinotehna. Na industrijskih stavbah se pojavljajo še na Hudinji.

Največ objektov z grafiti so stavbe z različnimi funkcijami, med katerimi prevladujeta stanovanjska (bloki so posebna kategorija) in obrtna funkcija (lokali, trgovine). Največ takšnih stavb je v starem mestnem jedru, posamezne se pojavljajo tudi izven centra. Med grafitiranimi objekti ni kulturnozgodovinsko pomembnih stavb, kar potrjuje pravilo, ki velja med grafitarji, da se takšnim objektom pri grafitiranju izogibajo (Awol, 2011; Seos, 2011).

2.3. Grafiti v Celju z vidika prebivalcev mesta

Ker je z grafiti neločljivo povezan njihov stik s prebivalci mest, me je zanimalo, kako nanje gledajo prebivalci mesta Celje. Ponavadi imajo prebivalci drugačno mnenje o grafitih, kot ga imajo grafitarji. Po mnenju grafitarjev so grafiti sestavni del urbanega okolja, mesta ni brez grafitov (Awol, 2011), mesto jim služi kot galerija, kjer izdelke vidijo predvsem drugi grafitarji, trudijo se, da z grafiti popestrijo sivino mesta (Seos, 2011).

Da bi ugotovila, kaj o grafitih menijo prebivalci mesta, sem med naključno izbranimi 50 prebivalci Celja opravila kratko anketo z vprašanji odprtega tipa. Za anketiranje sem izbrala raznovrstno skupino ljudi. Med anketiranci je bilo 14 moških in 36 žensk. V izobrazbeni sestavi anketirancev je prevladovala srednješolska izobrazba (28), od ostalih sta imela dva osnovnošolsko izobrazbo, eden poklicno šolo, dva sta bila študenta, en anketiranec je imel višješolsko izobrazbo, trije so zaključili visoko šolo, sedem anketirancev je imelo univerzitetno izobrazbo, štirje magisterij, en anketiranec doktorat, nekdo pa ni opredelil svoje izobrazbe. Po starosti so prevladovali anketiranci stari od 18–40 let (30), sledili so jim anketiranci s starostjo 40–60 let (11 anketirancev), mlajših od 18 let je bilo sedem, en anketiranec je bil starejši od 60 let in en anketiranec ni povedal svoje starosti.

Zaradi prevladovanja subkulturnih grafitov v Celju jih v anketi nisem razdelila na različne tipe. Predvidevala sem, da ljudje povečini opazijo le subkulturni tip grafitov. Odločitev je bila pravilna, saj so anketiranci ob vprašanju o lokacijah grafitov navajali le lokacije s subkulturnimi grafiti (z izjemo podhodov, kjer grafitov ni, ljudem pa je ostalo v spominu, da so bili nekaj let nazaj porisani z grafiti). V okviru ankete me je zanimal tudi odnos do grafitov na splošno: kaj so grafiti za Celjane – umetnost ali vandalizem; ali so anketiranci sami kdaj izdelali grafit/poznajo koga, ki jih dela in ali se strinjajo z obstojem legalnih lokacij za grafito. Tu so predstavljeni le odgovori, ki se navezujejo na lokacije z grafiti in na vpliv grafitov na zaznavanje mestnega prostora.

Opaznost lokacij z grafiti v Celju (Katere lokacije z grafiti vam v Celju najbolj padejo v oči?): Anketiranci so v odgovorih navajali različne lokacije, lahko so navedli tudi več lokacij. Skoraj polovica anketirancev je za najbolj opazne lokacije navedla podvoze in podhode, kjer pa grafitov pravzaprav ni, ampak so jih poslikali osnovnošolci. Kot drugo najbolj opazno lokacijo so anketiranci navajali vlake (22 %), ki so zaradi številnih grafitov in mobilnosti vsekakor zelo opazni, a niso bili zajeti v raziskavo.

Ostali odgovori anketirancev so bili precej različni. Sicer so navedli vse lokacije v Celju, kjer se grafiti pojavljajo (zid pri Mercatorju, mestno kopališče na Otoku, garaže, obcestne ograje ...), večinoma pa vsako posamezno lokacijo le eden do trije anketiranci. Zanimivo je, da anketiranci niso pogosteje navedli lokacij Graffiti Street in Stara Kovi-hotehna, ki sta pomembni z vidika številčnosti grafitov. Odgovori prebivalcev tako potr-

jujejo njuno skritost. Po odgovorih sodeč je poznavanje grafitarskih lokacij s strani prebivalcev Celja šibko, oziroma tem lokacijam ne posvečajo večje pozornosti.

Preglednica 1: Opaznost posameznih lokacij grafitov s strani prebivalcev Celja
Table 1: Noticeability of graffiti locations from point of view of the residents of Celje

Lokacija grafitov	Število odgovorov
Podvozi, podhodi	23
Vlaki	11
Ne vem	5
Železniška postaja	4
Zid pri Mercatorju	3
Garaže	3
Hiše, bloki	3
Graffiti Street	3
Mladinski center Celje	2
Osnovne in srednje šole	2
Zidane, obcestne ograje	2
Kovinotehna	2
Dovoljene lokacije	1
Mestno kopališče na Otoku	1
Podhod pri lokalu Tam ko učiri	1
Atletski stadion Kladivar	1
Nobena	1
Skupaj	68

Morebitna legalna lokacija za grafite (Kje po vašem bi bilo smiselno določiti legalno lokacijo za grafite v Celju?): Odgovori na to vprašanje so še bolj pestri kot na prejšnjega. Sicer še vedno največ anketirancev (sedem) predlaga podhode/podvoze, ostali bi kot legalne lokacije določili zanemarljiva območja, lokacije, kjer je samo beton, center mesta, zidove, Graffiti Street, Staro Kovinotehno, pa tudi garaže, sejmišče in celo nakupovalna središča. Če združimo vse njihove odgovore (z izjemo sejmišča in nakupovalnih središč), dobimo lokacije, na katerih se grafiti nahajajo že sedaj. Po mnenju prebivalcev so tako (neformalno) legalne že obstoječe lokacije z grafiti.

Vpliv grafitov na videz mesta (Kako po vašem mnenju grafiti vplivajo na videz mestnega prostora (pozitivno/negativno)?): Po mnenju tretjine anketirancev (18) grafiti pozitivno vplivajo na mestni prostor, 7 jih je grafitom pripisalo negativen vpliv na mestni videz. Polovica je navedla, da je prispevek grafitov k videzu mesta odvisen od njihove vsebine, lokacije in videza grafita. Pri zadnjem so anketiranci izpostavljali, da grafit pozitivno vpliva na mesto, če je lep, kar pa je seveda odvisno od pojmovanja vsakega posameznika.

Preglednica 2: Morebitna legalna lokacija za grafite po mnenju prebivalcev Celja
Table 2: Possible legal graffiti location in opinion of the residents of Celje

Legalna lokacija po mnenju prebivalcev	Število odgovorov
Podhodi/podvozi	7
Zidovi	5
Ne vem	5
Zanemarjene, stare lokacije	4
Kjer je beton	4
Center mesta	3
Park	3
Kovinotehna	2
Nakupovalna središča	2
Avtobusna/železniška postaja	2
Graffiti Street	1
Mladinski center Celje	1
Garaže	1
Sejmišče	1
Je ni	1
Skupaj	42

Na podlagi odgovorov prebivalcev Celja na vprašanja o lokacijah z grafiti in odnosu do grafitov na splošno lahko povzamemo:

- poznavanje lokacij grafitov je s strani prebivalcev večinoma slabo;
- tolerantnost prebivalcev do grafitov je odvisna predvsem od (subjektivne) ocene estetske vrednosti grafitov;
- glavni grafitarski lokaciji, kot sta Graffiti Street in Stara Kovinotehna, prebivalci slabo poznajo (skritost), po drugi strani kot najbolj opazne lokacije z grafiti navajajo podhode, na katerih ni, oziroma je zelo malo grafitov.

Preglednica 3: Vpliv grafitov na videz mesta po mnenju prebivalcev Celja
Table 3: Influence of graffiti on city's visual appearance in opinion of the residents of Celje

Vpliv na videz mesta	Število odgovorov
Pozitiven	18
Negativen	7
Oboje – odvisno od vsebine, izgleda, lokacije	25

Prebivalci Celja grafite sicer zaznavajo kot del mesta, vendar je to njihovo zaznavanje mimobežno. Eden od razlogov je tudi v tem, da v Celju ni zasičenosti z grafiti, kakršno

poznamo v nekaterih večjih mestih. Primer sta lahko že obe največji slovenski mesti, Ljubljana in Maribor, kjer prebivalci grafite zaradi njihove številčnosti vsekakor opazijo (Awol, 2011).

2.4. Členitev Celja glede na razporeditev grafitov

Mestni prostor lahko s pomočjo grafitov razdelimo na posamezna območja (Pennycook, 2010). Celje sem razčlenila na podlagi večje ali manjše številčnosti lokacij subkulturnih grafitov, ob upoštevanju pomena posameznih predelov za grafitarje in opaženosti s strani mestnih prebivalcev (slika 3). Veliko koncentracijo grafitov imajo območje starega mestnega jedra z bližnjo okolico (vijoličasta barva), območje Stare Kovinotehne (zelena barva) in območje Savinje z Ložnico (modra barva).

Mestna jedra so že od nekdaj priljubljena grafitarska območja, saj tam grafite vidi veliko število grafitarjev, pa tudi drugih opazovalcev. V centru Celja se nahajajo Graffiti Street, kjer je zelo velika koncentracija grafitov na majhnem prostoru, Mladinski center Celje, podhod pri lokalu Tam ko učiri in stena pri Internet cafeju. Drugo območje velike koncentracije grafitov je bilo območje Stare Kovinotehne. Sicer bi ga lahko priključila k blokovskim soseskam severneje ali industrijski coni v vzhodnem delu Celja, vendar je predstavljalo ločeno območje, tako zaradi številčnosti grafitov kot zaradi grafitarjev, ki so ga šteli za 'svojega'. Tretje območje velike koncentracije so mostovi in jezovi na reki Savinji ter mostovi na njenem pritoku Ložnici. Zaradi specifičnega načina grafitiranja in priljubljenosti med grafitarji so mostovi in jezovi združeni v posebno območje.

Območje z razmeroma veliko pojavnostjo grafitov, ki pa je manjša kot na zgoraj navedenih območjih, je mestna četrt Otok (na sliki 3 označeno z rumeno barvo), kjer se grafiti pojavljajo na zidovih blokov in v večjem številu tudi na garažah. Lahko ga štejemo za 'vplivno območje' centra mesta, saj je v bližini starega mestnega jedra, kar pomeni, da grafitarji na svojih poteh po mestnem jedru nadaljujejo z grafitiranjem tudi po njegovi bližnji okolici. Hkrati se območje nahaja ob Savinji in grafitarji na svoji grafitarski poti ob Savinji zavijejo tudi na območje Otoka.

Območja s srednjo gostoto grafitov (na sliki 3 označeno z rožnato barvo) so mestni deli Glazija, Dolgo polje, Nova vas in Hudinja. To območje zavzema največji del mesta, njegova značilnost je precej razpršeno pojavljanje grafitov. Ti se nahajajo po zidovih blokov, garaž, transformatorskih postajah in tudi po obcestnih ograjah.

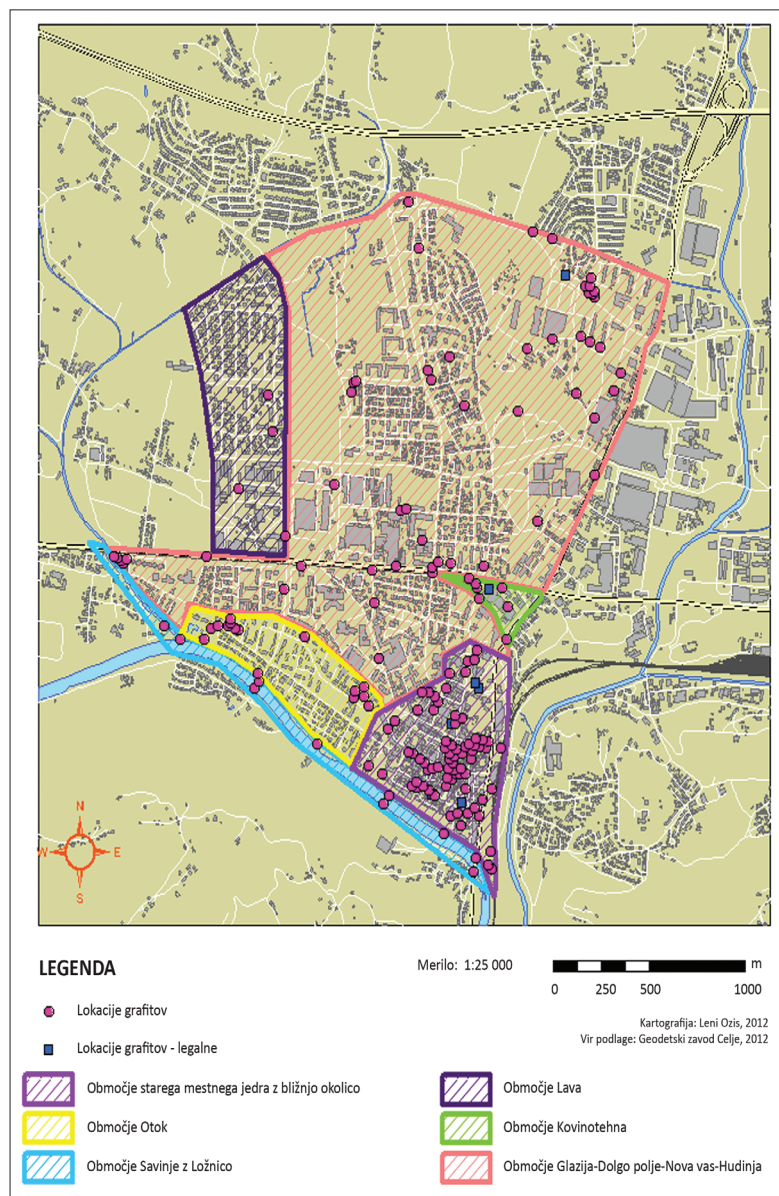
Območje z majhno koncentracijo grafitov je območje Lave (temno vijoličasta barva na sliki 3). Tu je za razliko od ostalih območij grafitov zelo malo, in sicer na treh transformatorskih postajah in na eni steni trgovine.

Najbolj 'grafitarški' območji v Celju sta torej staro mestno jedro in območje Stare Kovinotehne. Številčnost grafitov z odmikanjem iz središča mesta upada. Staro mestno jedro, vključno s Savinjo, in Stara Kovinotehna sta 'grafitarški središči' Celja, ostala območja pa so 'grafitarška periferija'. Glede na številčnost grafitov v starem mestnem jedru in njegovi bližnji okolici (Kovinotehna, Savinja), bi lahko sklepali, da imajo grafiti na teh območjih večji vpliv na zaznavanje prebivalcev, saj bi jih ti lahko zaradi njihove večje pogostnosti lažje opazili. Po anketah sodeč pa prebivalci grafitom ne posvečajo večje pozornosti, tako da, ne

glede na večje število grafitov na teh območjih, ti zanje ne predstavljajo pomembnejšega vidnega elementa v mestu.

Slika 3: Členitev Celja na območja po številčnosti lokacij z grafiti

Figure 3: Division of Celje according to concentration of graffiti locations

3. SKLEP

Z raziskavo sem na primeru Celja poskušala ugotoviti, ali so grafiti geografska sestavina urbanega prostora. Izkazalo se je, da lahko grafite upravičeno štejemo za geografski element mestnega prostora, saj njihovo pojavljanje in izginjanje z mestnih površin spreminja podoba mest, hkrati pa določa meje urbanega prostora in ga notranje deli na območja. V povezavi z grafiti v mestih obstajajo različni tipi lokacij – opazne in skrite ter legalne in nelegalne lokacije. Grafitarji povečini za grafitiranje izbirajo opazne lokacije, kjer grafite vidi veliko število grafitarjev in drugih mestnih prebivalcev. Takšne lokacije so podvržene hitrejšim vizualnim spremembam, ker so grafiti na njih pogostejše odstranjeni oziroma prekrti z novimi. Večina teh lokacij je nelegalnih.

Na podlagi evidentiranja lokacij z grafiti v Celju se je izkazalo, da se jih največ nahaja na opaznih lokacijah, ki so v večini nelegalne. V nasprotju z opaznimi lokacijami so skrite lokacije, ki jih grafitarji vzamejo za svoje in na njih ustvarjajo zahtevnejše grafite, prebivalci pa jim ne posvečajo pretirane pozornosti. Skrite lokacije imajo zaradi neopaznosti ponavadi več možnosti, da sčasoma postanejo legalne lokacije. Legalnih lokacij je v Celju le peščica, so pa te pomembne z vidika koncentracije grafitov. Za te lokacije ve malo ljudi, tako da jih lahko štejemo za skrite.

Območja z veliko koncentracijo grafitov zavzemajo le manjši del mestnega prostora, največji del pa je območje z razpršenim pojavljanjem grafitov. Glede na to, da Celje sodi med manjša mesta in ker se območja z veliko koncentracijo grafitov nahajajo v mestnem jedru oziroma v njegovi bližini, bi lahko sklepali, da jim prebivalci posvečajo precej pozornosti in tako grafiti vplivajo na zaznavanje mestnega prostora. Slednje bi moralo veljati zlasti v primeru grafitarskih lokacij Graffiti Street in Stara Kovinotehna, kjer so številni izdelki grafitarske subkulture. Izkazalo se je ravno nasprotno. Lahko rečemo, da grafiti v Celju z vidika prebivalcev nimajo pomembnega vpliva na mestni prostor. Res pa je, da lokacij z grafiti v Celju ni veliko, pa še te izginjajo, zato ni nenavadno, da prebivalci grafitov preprosto ne opazijo, oziroma ti zanje niso moteči.

S tega vidika bi bilo zanimivo raziskati, kako prebivalci Celja (če sploh) zaznavajo raznorazne spremembe oziroma izginjanje grafitov z mestnih ulic. Če bi se izkazalo, da spremembe opazijo, bi lahko trdili, da grafiti s svojo prisotnostjo vseeno obstajajo v vizualnih predstavah prebivalcev mesta. Na to delno nakazuje navajanje podvozov in podhodov kot grafitarskih lokacij, kjer so do leta 2008 še bili grafiti, kasneje so bili prepleškani, očitno pa so ostali v spominu prebivalcev. Ena od možnosti za nadaljnje raziskovanje bi bila tudi preučitev spreminjanja vizualne podobe Celja skozi oči grafitarjev. Za takšno raziskavo bi bilo potrebno k intervjuju povabiti širši krog grafitarjev in vključiti tudi neaktivne grafitarje, ki so s svojim ustvarjanjem pripomogli k vizualni podobi mesta.

Pri raziskovanju grafitov je potrebno upoštevati njihovo minljivost, kar pa daje možnost za večkratno raziskovanje istih območij. Tako obstaja možnost preučevanja lokacij grafitov v Celju skozi daljše časovno obdobje in beleženje sprememb, ki nastajajo na lokacijah. Z raziskavo je bil prikazan le eden izmed načinov, kako se lahko preučuje grafite s prostorskega vidika, in kako lahko dobimo vpogled v mestni prostor z raziskovanjem vizualnih elementov, ki so del tega prostora.

Viri in literatura

- Abram, S., Bulc, G., 2008. Okvir. Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo, 36, 231–232, str. 11–19.
- Alonso, A., 1998. Urban graffiti on the city landscape. San Diego, Western Graduate Geography Conference. URL: <http://www.streetgangs.com/academic/alonsograffiti.pdf> (Citirano 29. 4. 2011).
- Awol, 2011. Grafiti v Celju – intervju z grafitarjem (osebni vir, 5. 3. 2011). Celje.
- Brdnik, Ž., Lebe, J., 2009. Grafit – upornik urbane kulture. Večer, 65, 253 (31. 10. 2009), str. 24–25.
- Brvar, P., 2011a. Povzetek intervjuja s Primožem Brvarjem, direktorjem Mladinskega centra Celje (osebni vir, 23. 3. 2011). Celje.
- Brvar, P., 2011b. Stališče Mladinskega centra Celje do grafitov v Celju (osebni vir, 23. 3. 2011). Celje.
- Celje. Karta mesta. 2012. 1 : 25.000. Celje, Geodetski zavod Celje.
- Kovač, R., 2008. Zavojevalci zidov od Baščaršije do Prešerca. Primerjalna analiza grafitov Sarajeva, Zagreba in Ljubljane. Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo, 36, str. 274–284.
- Ozis, L., 2011. Grafiti – prepoznaven element urbanega prostora na primeru mesta Celje. Diplomsko delo. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, 65 + 13 str.
- Pennycook, A., 2010. Spatial narrations: Graffscapes and city souls. V: Jaworski, A., Thurlow, C. (Ed.). Semiotic landscapes: Language, image, space. London, Continuum, str. 137–150. URL: [http://faculty.washington.edu/thurlow/com210b/readings/pennycook\(2010\).pdf](http://faculty.washington.edu/thurlow/com210b/readings/pennycook(2010).pdf) (Citirano 24. 9. 2011).
- Scheepers, I., 2004. Graffiti and urban space. Honours thesis. Sydney, University of Sydney. URL: http://www.graffiti.org/faq/scheepers_graf_urban_space.html (Citirano 7. 5. 2011).
- Seos, 2011. Grafiti v Celju – intervju z grafitarjem (osebni vir, 23. 3. 2011). Celje.
- Vixen, 2011. Grafiti v Celju – neformalni pogovor z grafitarko (osebni vir, 1. 5. 2011). Celje.
- Zrinski, B., 2004. Mojstrovine. V: Zrinski, B., Stepančič, L. (ur.). Grafitarji/Graffitists. Ljubljana, Mednarodni grafični likovni center, str. 43–72.

GRAFFITI IN CELJE AS AN ELEMENT OF URBAN SPACE

Summary

Graffiti are inseparably connected with the city areas they appear and develop in. They are rarely found in the countryside, which means that their creators also live in the cities and surroundings. Just as the city is of crucial importance in the appearance of graffiti, so do graffiti have its role in the city area – they change the city visually by appearing in the streets. Graffiti can on the one hand be seen as vandalism and, on the other hand, as street art, but what is indisputable is that it is an expression of a social group which uses the public city area for its activity and thus changes it. The prohibited appearance of graffiti can cause

quick visual changes in the areas they appear in, as the town authorities, private property owners or other graffiti artists remove it.

Most research on graffiti deals with its artistic and social components and with its content, while research on its geographical significance in the city area is rare. This research belongs to the second category, as its goal was to establish the influence of graffiti on the city area of Celje.

The research, which took place in the spring of 2011, examined the locations of graffiti in Celje. These are the locations where noticeable, colorful and stylistically diversified graffiti can be found – the subcultural graffiti called writings. This type of graffiti, an expression of the activity of the graffiti/writing subculture, is prevalent in Celje. The research covered the central part of the city. Other parts of Celje were excepted from the research, because subcultural graffiti does not (or rarely) appear there.

The information on graffiti locations was gained by fieldwork, by interviewing graffiti artists and questioning city residents. The results were analysed and presented in maps.

Both maps (Figures 1 and 3) show the graffiti locations – legal and illegal – and divide the city into different areas, according to the higher or lower concentration of graffiti. While doing this, the researcher took into account the significance the graffiti artists give to different areas of their activity. I also analysed the answers of the questionnaire which clearly show the opinion of the residents about the graffiti locations to find out how graffiti influence the city area. The listing of graffiti locations proved that there is a higher number of graffiti locations in the city centre, while graffiti are rare in areas of apartment blocks and outside the city centre. I focused mostly on the legal graffiti locations, as they are important from the point of view of the graffiti concentration. The legal locations are:

- The Graffiti Street: The oldest legal graffiti location in Celje, situated in the old city centre, in the Kocen Street;
- The Old Kovinotehna factory: Until recently a legal location (the factory building was demolished in November 2011), with an owner who had, just as in the Graffiti Street case, a favourable opinion of graffiti;
- Mladinski center Celje (MCC) (a youth centre in Celje): Graffiti in and around the property of the MCC are the result of cooperation between the MCC and the graffiti artists in projects carried out by the MCC;
- The underpass at the bar Tam ko učiri (TKU), the wall near the shopping centre Mercator in the city district of Hudinja and the wall at the Internet café are three smaller legal locations.

Graffiti mostly appear on buildings with different functions, especially with the housing and service activities (bars, shops). Most of such buildings are in the old city centre, some appear also outside the centre. The buildings with graffiti are not of any cultural or historical importance.

The questionnaire of Celje's residents on the graffiti locations and their opinion on graffiti per se showed that their knowledge of the graffiti locations is mostly poor and that they do not know the main graffiti locations, such as the Graffiti Street and the Old Kovinotehna factory. Furthermore, when asked to list the most noticeable graffiti locations they named

underpasses where there is little or no graffiti at all. The residents of Celje do see graffiti as a part of the city, yet their observance of it is only fleeting.

According to the higher or lower concentration of the subcultural graffiti locations and regarding the significance of specific areas for graffiti artists and the observation of graffiti by the residents, Celje is divided into particular areas (Figure 3). The areas with a high concentration of graffiti are in the old city centre with its closest surroundings, the area of the Old Kovinotehna factory and the area along the Savinja and Ložnica rivers. These areas have always been favourite graffiti locations, because graffiti can be seen by a large number of graffiti artists and other observers. An area with a fairly high concentration, although smaller than that of these locations, is that of the Otok district. It can be seen as an ‘influential area’ of the nearby city centre, what means that graffiti artists on the way through the city centre continue their activity also in its closest surroundings. The largest is the area of medium concentration of graffiti and covers the city districts of Glazija, Dolgo polje, Nova vas and Hudinja. Characteristic of this large area is a dispersed appearance of graffiti. The last is the area with a low concentration of graffiti – the city district of Lava with almost no graffiti at all.

By dividing Celje into areas according to the concentration of graffiti, it is evident that the area with a high concentration of graffiti covers only a small part of the city, while the area with dispersed appearance of graffiti covers the biggest part. Regarding the fact that Celje is considered to be a small city and that areas with a high concentration of graffiti are in the city centre and its surroundings, it could be inferred that the residents pay a lot of attention to graffiti and that they influence the perception of the city area, especially in graffiti locations such as the Graffiti Street and the Old Kovinotehna factory, where there are numerous subcultural graffiti. Yet the results showed the exact opposite. For the residents it can even be said that graffiti in Celje don’t have any strong influence on visual perception of residents. Yet it is also true that there are not many graffiti locations in Celje, and even those are slowly disappearing, and that is why it is not surprising that the residents simply do not notice graffiti and that they are not disturbing for them.

(Translated by Katarina Plevel)